

ez meghatározza az érintkező nyelvek egymásra hatásának mértékét és jellegét. Az orosz és ukrán nyelv sokkal nagyobb hatást gyakorol a magyarra, mint a magyar az ukránra vagy az oroszra.

A könyv utolsó fejezete foglalkozik a kárpátaljai közösségben használt nyelvek és nyelvváltozatok jellemzésével, az érintkező nyelvek genetikai és tipológiai viszonyával, valamint a (szociolingvisztikai) kódok választásával és váltásával.

Kárpátalján három nyelv használatos, azonban a többnyelvű közösségek nyelvei között fennálló munkamegosztás folytán a másodnyelveken belül a beszélő kevesebb nyelvváltozatot használ. A köznyelv használatának megszokott színterein a kisebbségi magyarok nem a magyar nyelvet, hanem a többség nyelvét használják, ezért a kárpátaljai magyar köznyelv „nyelvjárásiasabb”.

A nyelvek presztízst tekintve elmondható, hogy ez utóbbi időben csak a magyar nyelv presztízse emelkedett egyértelműen, persze a már ismert okoknál fogva (ilyenek a kárpátaljai diákok magyarországi továbbtanulása, Ukrajna gazdaságának mélyrepülése). Az adatközlők közül azonban senki sem gondolja azt, hogy Kárpátalján csak a magyar nyelvvel el lehet boldogulni.

A kétnyelvű közösségekben, a nyelvhasználati színterek változásával kódválasztásra kerül sor, amely során két alaphelyzettel találkozunk: 1) kétnyelvű beszél kétnyelvűvel, 2) kétnyelvű beszél egynyelvűvel. A kódváltás a kárpátaljai magyar beszélőközösségre nem igazán jellemző.

Csernicskó István könyvéből egyfelől sok olyan dolgot tudhat meg az olvasó Kárpátaljáról, amiről eddig eléggé zavaros kép volt forgalomban; másfelől a téma feldolgozása lehetővé teszi, hogy a kárpátaljai magyarokról, nyelvükről és a nyelvfejlődésüket befolyásoló tényezőkről átfogó leírást kapjon az érdeklődő.

Kukorelli Sándorné

Navracscics Judit

A kétnyelvű gyermek

Corvina, Budapest [1999]. 204 p.

Nem lehet nem egyetérteni a szerzővel abban, hogy a Bábel-történet valóságos megfelelőjének háttérében az emberek nagyra-vágyása, büszkesége és mohósága áll. A bibliai történet szerint az Úr megharagudott a bűnös, gőgös emberekre, és mérgében összekeverte a nyelveket, hogy ne értsek meg egymást – ez volt Isten büntetése.

Egy adott nemzet, egy adott etnikai csoport valójában nem létezhet elszigetelve a külvilágtól, már csak azért sem, mert kereskedni kell, ahhoz pedig olyan emberekre szükség van, akik ismernek és használnak legalább két nyelvet. A kétnyelvűséggel foglalkozó szakemberek szerint a Föld lakóinak legalább a fele kétnyelvű. Hogyan lesz valakiből kétnyelvű? Erről szól Navracscics Judit *A kétnyelvű gyermek* című könyve.

A szerző több fejezeten át tárgyalja a kétnyelvűség fogalmát, különböző tudományágak szempontjából: pszicho-és szociolingvisztikai aspektusból, holisztikus megközelítésben stb. Az olvasó bepillant a kétnyelvű világba, Európától Ausztráliáig, megismerkedik a Magyarországon élő kétnyelvű közösségekkel, valamint határainkon túli magyarok körében tapasztalható nyelvmegőrzés, illetve a nyelvvesztés különböző folyamataival is.

Megtudhatja, milyen okok és lehetőségek játszhatnak szerepet a kétnyelvűség kialakulásában. A tömeges bilingvizmus makro-szociális szintje elsősorban az adott országban élő etnikai csoportok létezésével áll összefüggésben, valamint az iskolázottsággal és az egyre fokozódó „külső migráció” jelenségével, amelynek motívumai többek között gazdasági, jóléti igények. A mikro-szociális szint középpontjában az egyedi kétnyelvűség áll, ennek a jelenségnek a pszichológiai, pszicho- és szociolingvisztikai, valamint neuropszichológiai és neurolingvisztikai kérdései.

A monográfia egyik fejezete a kétnyelvűség pszicholingvisztikai megközelítésével foglalkozik, amely a „Neurofiziológiai bevezetés” alcímet visel. Tekintettel arra, hogy a szerző a többnyelvű afáziások (agykárosultak) károsult és (részben vagy teljesen) helyreállított beszédjét elemzi a nemzetközi szakirodalom adatai alapján, célszerűbb lett volna a könyvnek ezt a részét a „Neuropszichológiai és neurolingvisztikai bevezetés”-nek nevezni.

Hogyan szocializálódik a kétnyelvű gyermek? A lexikai, nyelvtani, pragmatikai, szociolingvisztikai jelenségek közül melyek hasonlóak, és melyek térnek el az egynyelvű családban, egy homogén nyelvi környezetben nevelkedő gyermek verbális viselkedésétől? Ez a könyv központi témája.

Felhasználva a gazdag nemzetközi irodalmat, Navracsics Judit leírja a különböző kommunikatív stratégiákat, amelyeket a szülők alkalmaztak a gyermekeikkel való kétnyelvű szocializáció során. Itt csak néhány példát szeretnék megemlíteni. Olyan családban, ahol mindkét szülő anyanyelve azonos, a környezeti nyelv pedig nem azonos a szülők anyanyelvével, akik a gyermekkel csak saját anyanyelvükön beszélnek, a gyermek a második nyelvet „kint”, például az óvodában, az iskolában sajátítja el. Abban az esetben, ha a szülők különböző anyanyelvűek, a környezeti nyelv nem azonos a szülők anyanyelvével, és mindkét szülő csak saját anyanyelven kommunikál a gyermekkel, a harmadik nyelvet szintén „kint” sajátítja el a gyermek. Az „egy személy-egy nyelv” nevelési elvet először a francia nyelvész J. Ronjat írta le, még 1913-ban. A felesége német volt, a család Párizsban élt. Amikor megszületett Louis nevű fia, Ronjat tanácsot kért egy ismert nyelvésztől, M. Grammont-tól arra vonatkozóan, hogy mit lehet tenni annak érdekében, hogy a gyermek kétnyelvűvé váljon. A válasz az volt, hogy mindkettőjüknek a saját anyanyelvén kell beszélnie a gyermekhez. Értelmezve ezt az elvet, Navracsics Judit hangsúlyozza, hogy ebben az esetben a nyelvhasználat szorosan személyhez kötődik, és az elv követéses megvalósítása sikeres, kiegyensúlyozott kétnyelvűséghez vezet.

rosan személyhez kötődik, és az elv követéses megvalósítása sikeres, kiegyensúlyozott kétnyelvűséghez vezet.

A szerző a nemzetközi szakirodalom alapján részletesen elemzi a gyermekkori kevert nyelv és kódváltás fogalmait, a korai lexikon kialakulását, vagyis azt a kérdést, hogy a kétnyelvű gyermekben egységes vagy elkülönült mentális szótár létezik-e, hogy milyen jellegzetes nyelvtannal rendelkezik a kétnyelvű gyermek. Ehhez a témához kívánkozik a következő megjegyzés. Véleményem szerint az utolsó fejezet anyagát – a szerző itt a gyermekkori kétnyelvűség kognitív aspektusaival és a kritikus, szenzitív periódussal foglalkozik – célszerűbb lett volna a „Kétnyelvűség pszicholingvisztikai megközelítése” című fejezetben tárgyalni, mivel a téma ebbe a fejezetbe értelem szerűen és logikailag beleillik.

Navracsics Judit beszámol a saját kutatásairól is. A szerző longitudinálisan és részletesen vizsgálja egy háromnyelvű testvérpárnak, Nasimnak (kislány) és öcsének, Nabilnak a magyar nyelvi fejlődését. Nasim három, Nabil alig 2 éves volt, amikor Magyarországra kerültek. Az anya perzsa anyanyelvű, illetve perzsa-angol kétnyelvű, de már több mint 20 éve nem él Iránban. Az apa egynyelvű, kanadai angol. A szülők Kanadában ismerkedtek meg, közös nyelvük az angol. A gyerekek Magyarországra kerülésükig angol nyelvű otthoni és külső környezetben nevelkedtek. Az anya viszont néha-néha beszélt hozzájuk perzsául is. – A család Magyarországra érkezése után a gyerekek magyar egynyelvű bölcsődébe kezdtek járni. Ők ekkor tulajdonképpen angol egynyelvűek voltak. Hogy mennyire volt nekik könnyű vagy nehéz alkalmazkodni a magyar nyelvű környezethez, erre a könyvben, sajnos, nincs utalás. – Felhasználva audió- és videó-eszközöket, Navracsics Judit három éven keresztül nyomon követte a gyermekek lexikai, morfofonológiai és szintaktikai fejlődését, gyakran alkalmazott különböző, általa szerkesztett nyelvi tesztekkel, az egyikben például magyar magánhangzók

megkülönböztetését vizsgálta a gyerekek percepciójában. Nagy teret szentel monográfiájában a testvérek magyar nyelvű diskurzusának, a kódváltás elemzésének. – Érdekes, hogy másfél évi magyarországi tartózkodás után a gyerekek egymás között kezdtek magyarul kommunikálni otthoni körülmények között is, többnyire játék közben. Az angol nyelvet csak a szülőkkel való interakciók során használják.

Sajnálatosnak tartom, hogy a szerző figyelmen kívül hagyta azt a néhány Magyarországon született, a gyermekkori kétnyelvűséggel foglalkozó tanulmányt, amelyek adalékokat, helyzetképet nyújtanak a kétnyelvű gyermekek (különböző nyelvi párosítású: magyar-országi, magyar-angol, magyar-német, sőt magyar-eszperantó) beszéd- és személyiség fejlődéséről.

A Navracsics Judit által írt *A kétnyelvű gyermek* című monográfiát kétségkívül nagy érdeklődéssel fogadják majd nemcsak a diákok, kutatók, nyelvtanárok, hanem maguk a szülők is, akik azt akarják, hogy gyermekük kétnyelvűként nőjön fel; az viszont kétséges, hogy kellő gyorsasággal meg tudják-e találni a szükséges fejezetet a tartalomjegyzékben szereplő lapszám alapján. A tartalomban jelzett oldalszámok ugyanis nem egyeznek meg a fejezetek lapszámaival. A diákok és kutatók, akik tanulmányukat a szerzőre való hivatkozással szeretnék gazdagítani, szintén nagy bajban lesznek, mert egyszerűen hiányzik a könyv megjelenési éve. Kár!

Jarovinszkij Alekszandr

Tricia Hedge / Norman Whitneuy (szerk.)

Power, Pedagogy & Practice

Oxford University Press, Oxford,
1996. 398 p.

Az angol nyelvtanárok egyik legpatinásabb szakfolyóirata, az *ELT Journal* (a továbbiakban: ELTJ) már több mint ötven éve jelenik meg. A folyóirat vékony füzeteti ta-

nárok, egyetemi hallgatók és kutatók állandó munkaeszköze, így aztán szinte minden idegen nyelvű szakirodalmat tartó könyvtárban megtalálhatók. Azaz, ha megtalálhatók. Az éppen kikölcsonzott számok vagy a hiányos évfolyamok többek számára okoztak már bosszúságot. Ezért is örülhetnek sokan a *Power, Pedagogy & Practice* című kötetnek, amely az ELTJ nyolc évfolyamának válogatott cikkeit tartalmazza.

A kiadvány megjelenése egybeesett a folyóirat ötven éves fennállásával. Azokról a nyelvoktatási irányvonalakról igyekszik képet adni, amelyek 1988 és 1995 között leginkább jellemezték a szakmát, a kötetbe foglalt 27 cikket tehát három nagy téma köré rendezték a szerkesztők. A cím három szava a kötet három részének fejezetére utal.

Az első rész (Power) az angol nyelv tulajdonjogának kérdéséről firtatja. Az angol nyelv nemzetközivé válásának törvényszerű velejárója, hogy megdőlnék egyes hatalmi pozíciók, átrendeződnek az erőviszonyok, megváltozik a nyelvoktatás szereplőinek feladata és felelőssége. Ebbe a témakörbe tartozik az angol anyanyelvű tanár-ideál kérdése, az angol nyelvterületek kultúrájának státusza vagy az angol nyelv különféle változatainak egymáshoz való viszonya.

Egyre nyilvánvalóbb, hogy az angol anyanyelvű tanár mítoszának ideje lejárt, és ezt az egész anyanyelv-ügyet valószínűleg szép csendben le kellene venni a nyelvészeti kérdések listájáról (Rampton, 1990). Ugyanakkor az angol és nem-angol anyanyelvű tanárok közötti különbséget sem eltusolni, sem letagadni nem érdemes: mindkettőnek megvan a maga erőssége és gyengéje, egy tanárnak éppen az a dolga, hogy ezekkel tisztában legyen (Medgyes, 1992). Emellett Phillipson (1992) helyt ad annak a kritikának, miszerint a globálisan piacra dobott brit és amerikai „szellemi export” létjogosultsága és haszna bizonyos kultúrákban igen csak megkérdőjelezhető.